

кращих сторін національної душі, переробляла б на добро поодинокі злі риси й утворювала б справді високо піднесену моральну атмосферу” [11: 38].

Публікації праць Софії Русової на шпальтах журналу “Світло” свідчать про багатогранність педагога, її різнопланові статті стосуються проблеми створення національної системи освіти й виховання, проблеми розвитку української мови, дошкільного виховання, ролі просвітницького руху в розвитку освіти.

Підсумовуючи зазначене вище, відзначимо, що журнал “Світло” очолював громадський, освітянський рух за українську школу, підготував ґрунт для української національної школи, хоча і був заборонений царським урядом у 1914 році. Публікації у ньому Софії Федорівни Русової обґрунтували теоретичні основи нової української національної школи, шкільного, позашкільного виховання. Наступником “Світла” став журнал “Вільна українська школа”, з яким Софія Русова теж активно співпрацювала, будучи головою Всеукраїнської учительської спілки, але цей період діяльності педагога потребує окремої наукової розвідки, що вважаємо перспективою на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Груць Г. С. Русова і просвітительський рух в Україні. Автореф. дис. ... канд. пед. наук, 13.00.01. – Тернопіль, 1999. – 18 с.
2. Нариси історії українського шкільництва. 1905-1933: Навч. посібник / Сухомлинські О.В. та ін.; за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – С. 223-228.
3. Наші завдання // Світло. – 1910. – Кн. 1
4. Русова С. Дитячий сад на національній ґрунті // Світло. – 1910. – Кн. 3. – С. 44-45.
5. Русова С. До сучасного становища народного вчителя // Світло. – 1912. – Кн. 6. – С. 36-43.
6. Русова С. Дошкільне виховання // Світло. – 1913. – Кн. 1. – С. 20-26; Кн. 2. – С. 42-49; Кн. 3. – С. 7-14.
7. Русова С. Думки М. Драгоманова про освіту // Світло. – 1910. – Кн. 4. – С. 30-33.
8. Русова С. З з'їзду вчителів // Світло. – 1914. – Кн. 5. – С. 6-19.
9. Русова С. З російської педагогічної преси // Світло. – 1912. – Кн. 8. – С. 67-69.
10. Русова С. Загальноземський з'їзд в справі народної освіти // Світло. – 1911. – Кн. 1. – С. 33-52.
11. Русова С. Ідейні підвалини школи // Світло. – 1913. – Кн. 8. – С. 33-38.
12. Русова С. Народна початкова школа в Бельгії // Світло. – 1910. – Кн. 1. – С. 29-36.
13. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання // Світло. – 1912. – Кн. 4. – С. 15-26.
14. Русова С. Нова школа // Світло. – 1914. – №7-8. – С. 13-14.
15. Русова С. П. Лесгафт і його педагогічні ідеї // Світло. – 1912. – Кн. 9. – С. 16-25.
16. Русова С. Песталоцці – Фребелівський будинок у Берліні // Світло. – 1910. – Кн. 2. – С. 14-20.
17. Русова С. Приватна діяльність // Світло. – 1910. – Кн. 2. – С. 3-6.
18. Русова С. Українські земства в справі заведення народної освіти // Світло. – 1911. – Кн. 3. – С. 32-47.
19. Русова С. Французькі літні колони для школярів // Світло. – 1914. – Кн. 5. – С. 66-73.
20. Русова С. Шкільні екскурсії і їх значення // Світло. – 1911. – Кн. 8. – С. 25-34.

УДК 37.03

В.М. Кузик

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ОГЛЯД СКАУТСЬКИХ ПІДРУЧНИКІВ ТА ПОСІБНИКІВ

Розглянуто історико-педагогічний огляд основних скаутських підручників та посібників засновника всесвітнього скаутського руху Роберта Бейден-Пауела, основоположника німецького скаутського руху Олександра Ліона та сучасних скаутських підручників і посібників. На підставі історико-педагогічного аналізу змісту скаутських підручників та посібників зроблено висновки і накреслено перспективні напрямки подальших досліджень з цієї тематики.

Major Scout handbooks and manuals by the founder of the world Scouting Robert Baden-Powell, by the initiator of the German Scouting Alexander Lion, and modern Scouting handbooks and manuals have been surveyed from historical and pedagogical standpoint. Based on the historical and pedagogical analysis of the Scout handbooks contents conclusions have been made and priority directions for the further research on the topic have been outlined.

Змістовну складову виховного процесу у скаутських організаціях забезпечують підручники, посібники з викладами основ знань, що відповідають скаутській програмі та завданням скаутського руху, виходячи з вікових особливостей дітей. Формування змісту підручників, посібників, які використовуються у скаутських організаціях, передбачає: зосередження на потребах дитини, переважання навчального діалогу, стимулювання розвитку та саморозвитку підлітків та ін.

Питанням дослідження педагогічного процесу у скаутингу присвячено ряд праць українських дослідників. Це дисертаційні праці І.Андрухів, М.Баяновської, С.Диби, Ю.Жданович, В.Окаринського, М.Окаринського, М.Пантюка, Ю.Поліщука, Л.Ярової та ін. Ці автори досліджують історико-педагогічні аспекти скаутингу (І.Андрухів, С.Диба, В.Окаринський, М.Пантюк, Ю.Поліщук), педагогічні та організаційно устроєві засади (М.Баяновська, С.Диба, Ю.Жданович, М.Окаринський, Л.Ярова). Сучасні дослідники ще не проаналізували скаутських підручників та посібників різних років.

Метою статті є висвітлення історико-педагогічного огляду основних скаутських підручників та посібників.

Першоджерелами служать підручники засновника скаутського руху Роберта Бейден-Пауела. У 1908 р. видано “Скаутінг для хлопців: підручник вишколу добрих громадян через життя серед природи” (“Scouting for Boys”), де описано засади скаутингу [3]. Ця книга перекладена українською мовою та видана у 1950 році. У підручнику описано, якими рисами та навичками повинна володіти людина, яка прагне стати скаутом. Це: вміти жити серед природи, наявність знань про тварин та рослин; дбати про своє здоров'я та вміти рятувати життя іншим людям; бути витривалим; лицарство; мати громадянські обов'язки. Р.Бейден-Пауел подає матеріал у книзі у формі діалогів при ватрі. Підручник складається з дев'яти розділів: скавтування, мандрівництво, таборове життя, стеження, лісівництво, витривалість скаута, шляхетність лицарів, рятування життя, наші громадські обов'язки. У книзі розглядається процес набуття молодого людиною статусу скаута та застосування різних скаутських атрибутів. Автор подає структуру гуртка та розглядає діловодства, які виконують скаути. Особлива увага приділена життю молоді людини серед природи. Розглянуто різноманітні види скаутингу: морський, повітряний. Описано набуття практичних вмінь із в'язання вузлів, будування веж, мостів, орієнтування на місцевості, будування вогнищ, куховарення, підтримання чистоти у таборі. У книзі розглянуто ведення стеження за слідами звірів, пізнання способу ходу на слідах, види дерев, рослин. Р.Бейден-Пауел особливу увагу приділяє веденню скаутом здорового способу життя. У книзі розглянуто різноманітні фізичні вправи, наголошено на шкідливості куріння та вживання алкоголю, описано процес правильного харчування. Р.Бейден-Пауел розглядає скаута, якому притаманні такі риси характеру: ввічливість, безкорисність, самопосвята, добросердність, щедрість, дружність, чесність, відважність, вірність, слухняність і дисципліна, ощадність, допомога іншим, патріотизм. Книга добре ілюстрована, тут подані ігри, що забезпечує сприйняття молодими людьми духу скаутингу Р.Бейден-Пауела.

У 1909 році Олександр Ліон розробляє концепцію виховання німецької молоді згідно ідей Р.Бейден-Пауела та видає у 1911 році підручник “Книга про скаутинг. “Скаутинг для хлопців” генерала Бейден-Пауела під впливом офіцерів та педагогів” (“Das Pfadfinderbuch. Nach General Baden-Powells Scouting for Boys unter Mitwirkung von Offizieren und Schulmännern”) [7]. Ця книга служить першоджерелом для діяльності скаутських організацій Німеччини та Австрії. В книзі розглядаються передумови виникнення скаутингу в Німеччині та основи скаутської теорії Р.Бейден-Пауела, апробовані до німецькомовного середовища.

Особлива увага у підручнику приділена лицарському вихованню, мистецтву спостереження, перебування в наметах у таборах під відкритим небом, розвитку сили та витривалості, вихованню готовності допомогти іншим та любові до Батьківщини. Основним законом кожного скаута повинно бути визнання без заздрості чужих заслуг. Замість того, щоб заздрити комусь, потрібно його перевершити. Це мирне змагання зміцнює сили і сприяє порозумінню між народами та розвитку людства. О.Ліон наголошував, що великим життєвим завданням є бути скаутом. Але ним не можна стати раптово, мистецтву дослідника потрібно навчати. Необхідною є тривала попередня підготовка. Найуспішнішими є ті, хто вивчає скаутинг з раннього віку. Він зазначив, що мистецтво скаутингу стане у нагоді у будь-якій професії, яку людина вибере, чи то солдатом, вченим, робітником чи торговцем [7: 7]. У підручнику розглянуто особи лицарів як дослідників культури та звичаїв німецьких земель і наголошено, що на їхніх законах повинні ґрунтуватися обов'язки скаутів. Лицарі були носіями культури для народів і тривалий час представники аристократії розвивали в собі лицарські чесноти. Зазначено, що в ХХ столітті лицарство означало благородні вчинки та дотримання певних правил. Для лицарів честь була священною. Вони дотримувалися вірності Богу, своєму народу. Були постійно дружніми та ввічливими, особливо з жінками та дітьми, а також з усіма слабкими та беззахисними. Вони були готові допомагати всім, хто потребував їхньої допомоги. Лицарі навчали одне одного поведженню зі зброєю та іншим таємницям лицарського мистецтва, щоб боронити свою віру та свою батьківщину від ворогів. Роздавали гроші і майно тим, хто того потребував, економлячи для цього гроші за рахунок простого способу життя. Тримали себе завжди здоровими та сильними, щоб бути готовими у будь-який час виконувати всі свої обов'язки. У підручнику О.Ліон, зазначив, що скаути за прикладом давніх лицарів повинні дотримуватися цих правил та робити добрі вчинки щодня [7: 7].

Наступним, чим повинен володіти скаут, є мистецтво спостереження. Його найкраще вивчати, спостерігаючи за тваринним світом, як це роблять мисливці. Як зазначено у підручнику, це мисливське заняття вдається найкраще, коли йдеш слідами диких тварин і так тихо підкрадаєшся, що можеш спостерігати за ними в природному середовищі. Так можна найкраще вивчити різні види тварин та притаманні їм звички. Наголошено, що жоден скаут не вбиває тварин для розваги, або просто з бажання вбити, хіба якщо йдеться про загрозу життю. Мистецтво мисливців включає спостереження за слідами та іншими знаками, з яких можна зробити важливі висновки. Воно також вчить мисливця прокладати свій шлях через ліс чи пустелю і розпізнавати плоди лісу – ягоди, корені, гриби, які врятовують від голодної смерті. О.Ліон відзначив, якщо виробити в собі звичку, спостерігати за природою з широко відкритими очима і все помічати, то легко навчишся помічати людей, які оточують тебе і за їхньою зовнішністю та поведінкою робити висновки про їхній характер. Так можна вберегтися від ворога, розпізнати друга, допомогти хворому чи тому, хто потребує твоєї допомоги [7: 8].

Як відзначено у підручнику, скаути повинні бути готовими до життя у природі. На думку доктора О.Ліона, вони зобов'язані навчитися розкладати намети чи будувати хатинку, готувати на багатті та вміти його розпалювати, вистежувати їстівних звірів, полювати на них та вміти їх приготувати, далі вміти з'єднувати балки, щоб будувати мости чи плоти. У незнайомій місцевості вміти відшукати шлях як вдень, так і вночі та знати і вміти багато іншого, про що ще розповідається у цій книжці. Але лише дехто з них вивчає і потім застосовує ці вміння, оскільки живе в країні, де діти мають зручні будинки та ліжка для сну, їжу їм готують і подають, а коли вони хочуть відшукати дорогу, то питають найближчого поліцейського.

Доктор О.Ліон наголошує, для того, щоб дитина могла виконувати обов'язки та завдання скаута, вона повинна бути сильною, здоровою та кмітливою. Ці якості дитина може виховати в собі, якщо докладе зусиль. Вони досягаються завдяки різноманітним фізичним вправам, як мандрівка, гімнастика, спортивні ігри, біг, марширування, їзда на велосипеді, плавання та інше. Зазначено, що скаут проводить свою діяльність переважно під відкритим

небом, тому він повинен себе загартовувати, щоб в негоду і вітер бути захищеним від простуди. Це досягається за допомогою звички спати при відчиненому вікні та за дотримання суворого режиму дня. Передусім скаут не повинен витратити свої сили даремно.

У підручнику особлива увага приділена здоровому способу життя. О.Ліон наголошує, що “алкоголь не той напій, який може дати сили. Він і для дорослих є отрутою, якщо його вживати у великих кількостях. Людина, яка за звичкою щодня п’є багато пива, вина не є придатна не лише для скаутингу, але й для всіх інших професій” [7: 9]. Аналогічно по відношенню до куріння. “Найбільші полководці, льотчики та герої війни не курили, тому що це послаблює зір. Куріння робить людей дратівливими та нервовими, воно шкодить на нюх, який є особливо необхідний скаутам вночі. Жоден хлопець не починає курити тому, що йому це подобається, а тому, що він вважає, ніби куріння робить його великою людиною” [7: 9]. Особлива увага приділена вихованню у скаута готовності допомогти іншим. О.Ліон зазначає, що для цього потрібно постійно тренувати свою волю і точно знати, що робитимете, коли трапиться якась нещастя. Також справа порятунку чийогось життя вимагає залізної волі і тривалих наполегливих тренувань серця, очей і рук. Автор зазначає, якщо скаут звикне до постійних вправ, то буде мати холодну голову і тверезий розрахунок. Коли він навчиться всьому цьому, то повинен повірити в себе, тому що коли трапиться нещастя і хто-небудь розгубиться, він зможе перехопити ініціативу і зробити все, що належить у такій ситуації [7: 10].

У підручнику приділено увагу вихованню любові до Батьківщини. Для цього, як зазначає О.Ліон потрібно надавати перевагу Батьківщині у всіх справах і бажаннях, тоді Батьківщина ніколи не зазнає втрат. Коли ж молода людина не буде турбуватися її справами, вона скоро опиниться в небезпеці, оскільки всюди багато сильних ворогів, які чекають на слабкість нашої вітчизни. Тому він закликає скаутів думати передусім над тим, що кожен з них робить для держави. “Спочатку моя батьківщина, а потім я сам” – так ти повинен думати [7: 11]. О.Ліон зазначає, що треба виховувати повагу до громадян різних земель. Особливо треба уникати внутрішніх чвар між громадянами різних земель. Він наголошує, що любов до Батьківщини: це любов до землі де виросла людина, гордість за місто чи містечко, в якому народилася та бачення всіх земель як єдиної держави. До обов’язків скаута, як свідомого громадянина, належить також повага до прав співгромадян, незалежно від їх становища, доходів і релігії. Як зазначено у книзі, треба думати над тим, що в першу чергу молоді люди є однією великою нацією, не залежно від того, чи бідні, чи багаті, чи виросли в палаці, чи в убогій хатині. І коли хтось загрожуватиме Батьківщині, треба стати плечем до плеча. Обов’язок кожного – працювати на тому місці, на якому він є і усвідомити правила ввічливого поведіння з іншими людьми. О.Ліон зазначає, що народ подібний камінню в мурі. Коли вони з’єднані між собою, окремі камені непомітні, оскільки вони міцно займають своє місце. Якщо якийсь камінь випадає – утворюється дірка, інші камені не мають опори і мур врешті-решт розвалюється. Він закликає думати не тільки про себе, але і про добро Батьківщини [7: 193].

Особливу увагу у підручнику приділено питанням для чого потрібно знати багато різноманітного матеріалу і якого саме. О.Ліон наголошує, що “молоді люди, повинні зосереджуватися лише на одному – вчитися так багато, як тільки можете, гартувати себе так, як це потрібно для скаутингу і думайте про це всьому, як ви можете прислужитися вашій Батьківщині” [7: 198].

У книзі Р.Бейден-Пауела “Підручник для скаутмайстрів” (“Aids to Scoutmastership: A Handbook for Scoutmasters on Theory of Scout Training”), яка видана у 1920 році, розглянуто методичні аспекти навчання та підготовки скаутмайстра та керівників скаутських груп [5]. Щодо підготовки скаутмайстра, то до нього ставляться такі вимоги: “мати дух хлопця у собі і в першу чергу спроможність поставити себе на належний рівень з своїми учнями; розуміти психологію дітей різного віку; спілкуватися з молодими людьми наодинці частіше, ніж з цілою групою, підтримувати спільний дух серед молоді для отримання найкращих результатів” [5: 4]. Як зазначено у підручнику, скаутмайстер не повинен бути ні шкільним вчителем, ні командиром, ні священиком, ні керівником. Він повинен мати здібність

організувати ігри, входити в амбіції хлопців та знайти людину, яка дасть дітям знання з бажаних ними ділянок. Чи то спортивні ігри, чи ігри на музичних інструментах, чи вивчення природи, чи інші напрямки. Поставити себе на рівень старшого брата, означає бачити речі з точки зору дітей, бути попереду них і вести молодих людей у правильному напрямку. Як зазначено у підручнику, завданням скаутмайстра є проводити різноманітні бесіди зі скаутами з метою дізнатись, що є у дитини в середині, а потім захопившись за хороше, розвивати це добре до подолання негативного. Р.Бейден-Пауел зазначає, що у найгіршому характері дитини є 5% доброти, а успішним у вихованні є вміння знайти цю доброту і розвинути до 80% чи 90% [5: 6]. У книзі зазначено, що праця у групі дозволяє виявити індивідуальні особливості дитини. У підручнику розглянуто систему виховання через участь у діяльності скаутської групи, методи виховання та ефективність їх використання у виховному процесі. Оволодіння цими засадами забезпечує успіх у виховному процесі.

Р.Бейден-Пауел також розповідає, які допоміжні чинники повинні бути застосовані у вихованні хлопців. Так, молодій людині притаманне натхнення до тренування свого характеру та бажання досягти певних здобутків. Скаутмайстер чи тренер повинен мати життєвий досвід [5: 10]. У книзі зазначено, що вихователь повинен прагнути показати хлопцям через різноманітні заняття, як бути щасливими, як насолоджуватися життям у молодому віці та у майбутньому. Це, як описує Р.Бейден-Пауел, є основним принципом доброго громадянства. У молодих людей засобами скаутингу розвиваються такі ознаки як дисципліна, здоров'я, знання [5: 11]. А також у скаутингу молоді люди формуються кращими громадянами через плекання щастя та організацію всесторонньої діяльності. Як зазначено у книзі, у молодих людей підтримується активність та різноманітні імпульси спрямовані на їх діяльність через керівництво дорослими та здійснення останніми контролю над молодими людьми.

Р.Бейден-Пауел запропонував, що означена кількість молодих людей, які проживають в одній місцевості можуть самі утворити скаутський загін. У книзі описано перелік тем занять у скаутському патрулю [5: 24-25]. Виконання програми може бути таке: один раз на чотири тижні розглядається кожен з п'яти предметів (див. таблицю). Основний матеріал може бути вивчений на неформальних заняттях через дискусію протягом однієї години. Після таких занять проходить практичне заняття з тієї ж теми також протягом однієї години. Якщо дозволяють обставини, то бажаним є проведення вихідного дня на природі для закріплення знань. Кожен скаутський загін після чотирьох тижневих занять проводить заняття серед природи. Якщо погода не дозволяє проведення такого заняття, то використовують різноманітні зали в сільських місцевостях чи біля річки, моря і т.д.

Список тем занять навчання скаутських лідерів

Назва тренінгів та їх спрямованість	Розділи програми
1	2
1. Вступне заняття. Тренінги для хлопців та їх користь	Розглянути вступ та десятий розділ підручника "Скаутинг для хлопців...". Поради як організувати загін, переглянути книги "Підручник для вивчення" та "Мандрівка за успіхом"
2. Тренінги з формування характеру	Скаутський закон. Вміння орієнтуватись та жити в лісі. Таборування. Лицарський дух. Щастя та радість у житті. Спостереження. Скаутські ігри. Мистецтво мореплавання
3. Тренінги забезпечення здоров'я та фізичного розвитку	Фізичні вправи та пояснення їх застосування. Здорові звички. Ігри. Оздоровлення. Запобігання хворобам. Поміркваність та стриманість. Що таке куріння? Самоконтроль

1	2
4. Тренінги на самовдосконалення особистості та забезпечення успіху	Скаутські спеціальності. Одержання відзначень, значків. Працьовитість. Громадянство. Небезпеки від випивки. Шкідливість азартних ігор. Ознаки непристойності
5. Тренінги забезпечують служіння іншим (Лицарський дух та самопожертва – основа релігії)	Безкорисливість. Перша допомога. Нещасні випадки. Врятування життя. Пожежна бригада. Місіонери. Патріотизм

У книзі розглянуто, що для того, щоб стати скаутмайстром, доросла людина повинна усвідомити наступне: мета скаутського руху є абсолютно простою; робота скаутмайстра – це просто пояснити хлопцям мету скаутингу і спонукати у дітей бажання вчитись для себе; проведення різноманітних занять, які приваблюють його та допоможуть через здобутий досвід виправляти помилки у своїй діяльності; різноманітні напрямки діяльності запропонованих занять, за допомогою яких можна зрозуміти різні типи характерів молодих людей [5: 26]. Р.Бейден-Пауел наголошує, що така форма виховання відповідає системі М.Монтесорі. Він відзначає, коли запитали М.Монтесорі “Як буде застосовуватися її система коли діти виростуть за вік 6-7 років?” М.Монесорі відповіла: “У Вас в Англії є скаути та їх тренування – це природне продовження того, що я даю дітям” [5: 26]. Ця теорія реалізується у виховному процесі скаутингу.

Оцінюючи вихованість дітей, як зазначає Р.Бейден-Пауел, ми повинні опиратись на результати, а не на методи, які оцінюють успіх дітей. Звідси метою виховання є формування релігійних, фізично здорових, успішних, а значить щасливих громадян. Р.Бейден-Пауел дає відповідь, які перешкоди стоять у такому устремлінні та як цього досягти. Сюди відносять: атеїзм, фізична недосконалість. Людині притаманне бажання до використання набутого досвіду впродовж років та різноманітність форм його використання [5: 28].

Посібник Вальтера Гансена “Книга з скаутингу” (“Walter Hansen. Das große Pfadfinderbuch”), який був виданий у 1979 р., призначений для скаутів та для тих, хто прагне стати скаутом [6]. Практична частина являє собою об’ємний деталізований довідник із багатьох сфер: життя і пригоди на природі, правильне доцільне обмундирування, орієнтування, читання карти, вимірювання без наявності різних засобів, розведення вогню, знання про погоду, наметовий табір, канати та вузли, сигнали азбуки Морзе, читання слідів та природознавство загалом, поради щодо ігор та спорту, пригоди, досліджуючі експедиції, а також поради і прямі вказівки щодо нещасних випадків та надання першої допомоги. Сюди належать знання міжнародних сигналів (SOS) про допомогу та готовність і правильна оцінка небезпек таких як буревій, сходження лавин, блискавки та каменепад, голод та спрага, хвороби та нещасні випадки.

У посібнику розглянуто в історичному аспекті ретроспективний розвиток скаутського руху, беручи за основу розробки засновника скаутського руху Р.Бейден-Пауела. В.Гансен виділяє чотири характерні ознаки скаутського методу виховання – ”методу скаутингу”. Це – життя за скаутським девізом та скаутськими законами; навчання через вчинки, спосіб дії, спосіб життя; членство у маленькій групі, де кожен повинен навчитися самостійності, виховання у собі позитивних рис характеру, свідомої відповідальності, впевненості у власних силах, а також надійності, готовності до співпраці та керівництва; різноманітна прогресивна програма: ігри, спортивні змагання, раціональна спритність, різноманітні програми у групі.

Всесвітнім скаутським бюро від імені Всесвітньої організації скаутського руху видано підручники, посібники, різноманітні виховні матеріали для скаутських лідерів, батьків.

У книзі “Що таке скаутинг. Книга для скаутського лідера”, яка була видана у 1992 році, висвітлено мету, принципи, метод скаутського руху [2]. У підручнику також розглядаються символи та скаутські атрибути, їх застосування у скаутській програмі. Наголошено, що важливими для скаутської діяльності є основи знань з соціальної педагогіки

та психології, вікової психології, психотерапії, соціології, етнографії, медицини, фізіології, етики та естетики, юриспруденції, політології, технології, історії. У книзі означені наукові позиції, які повинні бути завжди враховані лідером у його роботі з дітьми та молоддю: організація роботи груп з врахуванням інтересів та потреб скаутів, використання скаутського методу як систему прогресивної самоосвіти. Особлива увага приділена питанням підготовки лідерів у скаутських організаціях та їх функціям у різноманітним формах роботи з дітьми. Розглядається методика проведення таких методів виховної роботи: дискусія, бесіда, мозкова атака, рольові ігри. Описано використання рисунків, фотографій, усної народної творчості на заняттях у групі. Особливу увагу приділено методиці роботи в скаутській групі. Зазначено, що важливим фактором успішної діяльності групи є відповідність кількості членів групи, структури і функцій групи до вікових потреб дітей [2: 27]. Наголошено, що патруль – базова одиниця скаутської організації. Розглядається початкова діяльність створеного патруля та допомога старших скаутів та скаутмайстра у його роботі. Особлива увага у книзі приділена праці скаутмайстра – ключовій фігурі у скаутській організації. Він навчає дитячих лідерів, працює з дорослими, пропонує їм працю у скаутингу, допомагає дітям пізнавати світ, керує дітьми в їх праці з планування справ групи, допомагає керівництву загону підбирати помічників скаутмайстра [2: 31]. Усебічний розвиток скаута, зазначено у підручнику, охоплює духовне, соціальне, інтелектуальне, фізичне виховання в їх нерозривному зв'язку, взаємозалежності та взаємозумовленості. Ці напрями всесторонньо реалізуються через скаутські програми. Розглянуто, що при складанні скаутських програм треба приділяти увагу меті програми, послідовності виконання програми, темі, виконання програми скаутом повинно бути йому в задоволення, різноманітності змісту, балансу в раціональному розподілі всіх складових заходів, доступності матеріалів, кульмінації в досягненні найвищих показників скаутом [2: 42]. Розглядається вісім базових елементів програми: діяльність на природі, ігри, індивідуальний вибір, церемоніал та традиції, девіз, ручна праця, самовираження, заохочення [2: 43]. Описано застосування п'яти правил дидактики скаутингу: зберігання шуму на заняттях, використання звукових ефектів, які дозволяють запобігати хаотичному шуму; зберігання “безпеки”, вивільнення накопиченої енергії дітей, так званий принцип “паровоза”; зберігання рівноваги – відповідність настроїв скаутів та скаутмайстра; використовувати заохочення – частіше дітям говорити похвалу за виконання різноманітних завдань, не подавляти свої власні емоції та емоції дітей [2: 44]. У підручнику розглянуто планування діяльності у скаутингу та загальну структуру скаутських організацій.

У підручнику “Скаутинг. Книга для скаута”, виданому у 1993 році, розглянуто чим займаються скаути, чому вони цим займаються, а також як вони діють у скаутингу [1]. Книга призначена для молодих людей від одинадцяти років. У підручнику подано матеріал про скаутський рух, про порядок вступу у скаути, про діяльність скаутської групи та патруля. На конкретних прикладах розглянуто пояснення скаутської обіцянки та скаутського закону. Зазначено, що скаут повинен бути фізично сильним, морально твердим, активним. Скаут повинен розвивати такі якості характеру як честь, дисципліна, стриманість і воля, відповідальність, порядність, впевненість в собі, здоровий зміст [1: 77]. Особлива увага приділена організації проведення мандрівок, скаутських таборів. Розглянуто виконання скаутами програми прогресивного розвитку та здобуттям скаутських спеціальностей.

У посібнику “Скаутинг: виховна система” 1999 року видання розглянуто педагогічні основи скаутського методу та його виховні можливості [4]. Основні елементи скаутського методу подано з точки зору його сутності, призначення, принципів функціонування, умов розвитку та реалізації в діяльності скаутської організації. Описано скаутський метод через закон та обіцянку; навчання через діяльність; систему членства в малих групах; символічну структуру; особистісний прогрес; життя в гармонії з природою та підтримку зі сторони дорослих. У посібнику розкрито підхід скаутингу до виховання. Виховний підхід у скаутингу описано як особистісно і духовно орієнтований та зв'язаний з суспільством. Дана книга описує скаутинг в якості виховної системи. Посібник призначений для осіб, які забезпечують функціонування та розвиток молодіжної програми, яка здійснюється національними

скаутськими організаціями різних держав, а також для тих, хто займається навчанням дорослих у цих організаціях. Зазначено, що скаутинг досягає своєї виховної мети, якщо він є: “1. Рухом для молодих людей, у великій мірі орієнтованим на підліткову вікову групу; 2. Рухом молодих людей, який підтримується дорослими; 3. Рухом, відкритим для всіх; 4. Добровільним рухом; 5. Неполітичним рухом; 6. Незалежним рухом; 7. Рухом, який доповнює інші форми виховання; 8. Рухом, необхідним для молодих людей” [4: 7-9]. У книзі розглянуто фізичну, інтелектуальну, емоційну, соціальну та духовну складову виховання особистості.

Таким чином, проаналізувавши скаутські підручники, посібники, бачимо, що їх розвиток відбувався у контексті європейської освіти. Скаутські підручники, посібники базуються на дидактичних та психологічних основах побудови з урахуванням досвіду минулого, а також сучасних тенденцій побудови навчальних підручників, посібників. Завдання у них побудовані таким чином, що передбачають формування умінь вчитися, розвиток творчих здібностей. Дидактично обґрунтоване структурування навчального матеріалу та зв'язок ілюстративного матеріалу з текстом посібників. Відбувається процес формування мислення дітей. Скаутські підручники, посібники можуть бути використані при вивченні відповідних тем у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи як допоміжна література. Це буде сприяти підвищенню якості навчально-виховного процесу.

Перспективними напрямками досліджень визначаємо: аналіз та подальші дослідження науково-теоретичних основ побудови скаутських підручників, посібників, визначення показників їх якості, розробка критеріїв відбору навчального матеріалу у підручники, посібники для скаутингу, аналіз відповідності їх скаутській програмі, визначення рівня доступності для дітей як підручників, посібників у цілому, так і його окремих компонентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарь Л.А Скаутинг: Книга для скаута. – Женева, 1993. – 176 с.
2. Бондарь Л.А. Что есть скаутинг. Книга для скаутского лидера. – Женева, 1992. – 108 с.
3. Бейден-Пауел Р. Скаутинг для хлопців: підручник вишколу добрих громадян через життя серед природи / Переклад з англ. Є.Кульчицького. – Мюнхен: “Молоде життя”, 1950. – 307 с.
4. Скаутинг: Воспитательная система. – Ялта-Гурзуф, 1999. – 73 с.
5. Baden-Powell R. Aids to Scoutmastership: A Handbook for Scoutmasters on Theory of Scout Training. – Stevens Publishing, 1992. – 127 p.
6. Hansen Walter. Das große Pfadfinderbuch. – Wien: Ueberreuter, 1979. – 189 s.
7. Lion Alexander. Das Pfadfinderbuch. Nach General Baden-Powells Scouting for Boys unter Mitwirkung von Offizieren und Schulmännern. – München, 1911. – 257 s.

УДК 371.14

Н.О. Матвєєва

ДІЯЛЬНІСТЬ РАЙОННИХ ВІДДІЛІВ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НА ШЛЯХУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ (1945-1990 рр.)

У статті розкрито специфіку соціально-педагогічних умов кожного періодів та їх вплив на ефективність діяльності методичних структурних підрозділів райвно. Центром методичної роботи з вчителями району були педагогічні кабінети, котрі функціонували в Україні до 1956 року. В наступні роки діяльність райвно здійснювалась переважно на державно-суспільних основах. Історико-педагогічний характер нашого дослідження дозволяє визначити перспективи розвитку, місце і роль районних відділів освіти у громадянському вихованні педагогічних кадрів.

As a result the specificity of social and pedagogical conditions of every period and their influence on activities efficacy of methodological structural subdivisions of district departments of